

Borut Belec*

NEKAJ DRUŽBENOGEOGRAFSKIH ZNAČILNOSTI PODRAVSKE MAKROREGIJE

Namen uvodnega sestavka na II. srečanju slovenskih in slovaških geografov je informirati udeležence, še posebej goste, z nekaterimi temeljnimi družbenogeografskimi značilnostmi Podravske makroregije in mesta Maribor. Sestavek povzema pomembnejše rezultate socio-ekonomskih preučevanj, ki obravnavajo to regijo in ugotavljajo njeno vlogo ter pomen v regionalni strukturi SR Slovenije. Hkrati pomeni takšna vsebina uvod v problematiko referatov in dvodnevno terensko delo omenjenega srečanja.

I. PODRAVSKA MAKROREGIJA V SLOVENSKEM PROSTORU IN NJENA HETEROGENOST

S Podravsko makroregijo ali Severovzhodno Slovenijo označujemo prostor, na katerem močno prevladuje prometni, splošno gospodarski, upravni in kulturni vpliv Maribora. Ob njej se v družbenogeografski regionalizaciji Slovenije pojavljata še dve makroregiji: Osrednjeslovenska ali Posavska s središčem v Ljubljani in Savinjska ali Celjska s središčem v Celju, medtem ko nekatere pokrajine v slovenskem Posavju ter na Primorskem niso intenzivno vključene v območje neposredne privlačnosti Ljubljane, Maribora in Celja; privlačujejo jih makro-centri zunaj SR Slovenije, in sicer Zagreb, Reka in Trst.

Podravska makroregija pokrajinsko ni enotna. Na zahodu je to hriboviti predalpski svet Pohorskega ali Predalpskega Podravja, ter na vzhodu gričevnati in ravninski svet Nizkega slovenskega ali Subpanonskega Podravja. Tudi z gravitacijsko-funkcijskega vidika pripada Podravska makroregija različnim družbeno-geografskim mezo- ali subregijam: **Koroški, Mariborsko-ptujijski in Pomurski mezoregiji.**

Pohorsko Podravje je pokrajina iglastega gozda, visokih samotnih kmetij, slabo naseljenih grap in dolin, svet gozdarstva, gorskega kmetijstva ter močne depopulacije. Na osnovi stare rudarske, obrtno-industrijske tradicije in hidroenergije Drave je tu nastala velikopotezna kovinska industrija (Ravne). Nasprotno označujejo Nizko slovensko Podravje subpanonske naravne poteze, terciarne gorice in kvartarne ravnine, zmerno

* Dr., red. univ. prof., Katedra za geografijo, Pedagoška akademija, 62000 Maribor, Koroška c., glej izvelek na koncu zbornika.

kontinentalna klima in rastje panonskega tipa. To je svet intenzivnega poljedelstva in živinoreje, vinogradništva in sadjarstva, goste naseljenosti, še močno agraren in marsikje gospodarsko slabše razvit.

Na stiku teh naravno in družbeno geografsko tako različnih pokrajinskih tipov, ki ju že od nekdaj vežejo prometne žile v vzhodno-zahodni smeri, je nastal Maribor. Prometna transverzala, ki je povezovala alpski zahod s panonskim vzhodom oz. obrtno-gozdarsko Predalpsko Podravje s kmetijsko-vinogradniškim Subpanonskim Podravjem, se je pri Mariboru, kjer se Dravska dolina široko odpre na Dravsko polje, križala s prečno podonavsko-sredozemsko zvezo. Ta poldnevniška prometna smer je postala odločujoča v obdobju industrijske in prometne revolucije, ko je skozi Maribor leta 1846 stekla železniška proga z Dunaja proti Trstu. Maribor, njegova ožja okolica in pas ob »južni« železnici postaja zato od druge polovice 19. stoletja pomembno žarišče industrializacijskih, urbanizacijskih in deagrariizacijskih vplivov, še posebej za močno agrarno subpanonsko pokrajino. Leta 1918 je državna meja odrezala to področje od starejših industrijskih centrov v Srednji Evropi, kar je dalo Mariboru značaj primarnega industrijskega žarišča, delu Pohorskega Podravja in Pomurja pa funkcijo obmejne regije (1, 9—11,20; 2, 3).

Podravska makroregija zaradi specifičnih razvojnih gospodarskih in političnih razlogov v regionalni družbenogospodarski strukturi ni zavzela tistega mesta, ki bi ji glede na teritorialni obseg in populacijsko moč pripadalo (2,3). Zajema namreč 23,5 % površine Slovenije (4545 km²) in po popisu iz leta 1961 30,9 % ali blizu 500.000 njenega prebivalstva, vendar 69,2 % vsega agrarnega prebivalstva in le 25,3 % zaposlenih v industriji. Nanjo je leta 1966 odpadlo 22,6 % narodnega dohodka, ki je bil največji v industriji (23,9 %), izredno nizek pa v prometu (15,2 %) in trgovini (16,9 %). Agrarnega prebivalstva je bilo leta 1961 še 41 %. Ker pa je za Podravsko makroregijo značilna **pokrajinska dvojnost**, tj. industrijsko-gozdarski zahod in kmetijski vzhod, je slika precej različna. Čeprav je živelo na »zahodu« samo 21,6 % prebivalstva makroregije, je bilo tam 22 % zaposlenih v slovenski industriji, k narodnemu dohodku pa je prispevala kar s 18,9 %. Delež agrarnega prebivalstva je znašal 21,6 %. Vloga ožjega mariborskega žarišča stopa pri tem močno v ospredje, saj je dajala občina Maribor sama 10,9 % vsega slovenskega narodnega dohodka, v industriji pa je bilo zaposlenih 14,8 % vseh slovenskih industrijskih zaposlencev. »Vzhod« je dal nasprotno samo 6,8 % slovenskega narodnega dohodka, a zato 19,4 % dohodka iz kmetijstva, medtem ko je znašal delež agrarnega prebivalstva 63,3 % (3,10,11).

Na opisano heterogenost Podravske makroregije so vplivali mnogi dejavniki, med njimi ne le pokrajinsko-ekološki, temveč tudi historični, administrativno-politični, gospodarski, prometni itd. Spomnimo se samo, kakšne razlike so nastale med prekmurskim in štajerskim delom Pomurja ob dejstvu, da je Prekmurje pripadalo k ogrskemu delu nekdanje monarhije. Klasična industrializacija, ki je prodirala v času pred I. svetovno vojno iz takratne avstrijske Srednje Evrope vzdolž »južne« železnice proti severno-jadranskim lukam, je imela na območju Podravske makroregije zelo močno vejo ob podolžni prometni žili od Maribora prek Dravograda in Prevalj na Koroško. Tamkajšnja železnica, zgrajena leta 1863, je še pospešila razvoj tedaj že razvite koroške industrije (železarstvo, barvna metalurgija) in prevoza lesa ter močno vplivala na socialno-

gospodarske spremembe prebivalstva na Koroškem. Po drugi strani je imela železniška povezava od Pragerskega proti Čakovcu (zgrajena leta 1860), tj. proti takrat »mrtvi« hrvatski in ogrski meji, le malo vpliva na strukturne spremembe.

Nove državne meje leta 1918 so dale Mariboru in »zahodu« možnosti za pospešen razvoj. Električna energija (Fala), cenena delovna sila iz agrarnega zaledja, industrijsko uporabna voda, priliv tujega kapitala itd. so omogočili hiter vzpon Maribora med največja industrijska središča v predvojni Jugoslaviji. Prometno odročne pokrajine »vzhoda«, še posebno Pomurja, so začele močno gospodarsko zaostajati. Socialno-ekonomska problematika se je zaostrovala, rasla je agrarna prenaseljenost in nadaljevalo se je drobljenje zemljiške posesti (2, 3; 4, 34—36). Prekmurje, Slovenske gorice, Haloze in druge pokrajine na agrarnem vzhodu je zajel val depopulacije, izseljevanja v industrijske in druge kraje, posebno iz Prekmurja tudi v tujino (2,3;5, 181—186). Regionalne razlike v razvitosti so se med obema vojnama samo še poglobile in so še danes osnova za različno razvitost posameznih občin. Tako uvrščamo občine Maribor, Ravne na Koroškem, Dravograd in Slovenj Gradec glede na slovensko povprečje v gornjo polovico lestvice razvitosti, druge občine, posebno Lenart, Slovensko Bistrico, Ormož, Gornjo Radgono, Mursko Soboto, Ljutomer in Lendavo, pa celo na njeno dno. Slednje zaostajajo tudi za jugoslovanskim povprečjem.

V novejšem času, nekako po letu 1960, vplivajo nekateri dejavniki na **vedno večjo stopnjo povezanosti** Podravske makroregije. Mednje sodi predvsem razvoj prometa in njegove infrastrukture, vse večja tehnološka povezanost in odvisnost v sekundarnih dejavnostih in posebej razvoj terciarnih in kvartarnih dejavnosti. Maribor kot središče makroregije, a tudi subregionalni centri — Murska Sobota, koroški »triangel« (Ravne, Dravograd, Slovenj Gradec) in Ptuj — postajajo vse bolj pospeševalci razvoja in povezovalci celotnega regionalnega organizma. Ta proces vključuje Podravsko makroregijo v enoten slovenski in jugoslovanski gospodarski prostor (2, 3).

Obdobje po letu 1960 pa je hkrati tudi obdobje **relativne stagnacije** v razvoju Podravske makroregije. Naša gospodarska politika po letu 1945 je namreč dajala prednost bazični industriji in energetiki, zato so se tedaj v Mariboru in na Koroškem nadpovprečno razvijale industrijske panoge bazičnega značaja, medtem ko so druge industrijske panoge zaostajale, zaostajal pa je tudi agrarni sektor. Ko se je po letu 1960 ta politika spremenila v korist predelovalne industrije in terciarnih dejavnosti, Severovzhodna Slovenija za hitre spremembe ni imela dovolj ugodnih pogojev. Še danes je izobrazbena struktura v regiji podpoprečna, urbani centri so prešibki (npr. Ravne, Murska Sobota), gospodarska sestava pa na Koroškem vse preveč enostransko industrijska in v Pomurju enostransko agrarna. Delež agrarnega prebivalstva dosega v Pomurju kar 60 %, v celotni Podravski makroregiji pa 33,7 % (v SRS leta 1970 18 %). Ustreznejšo ekonomsko-socialno strukturo ima le Mariborsko-ptujska subregija, kjer je stopnja urbanizacije večja. Tudi prometna infrastruktura Podravske makroregije zaostaja za razvojem.

Letna stopnja rasti družbenega proizvoda je bila v Podravski makroregiji pod slovenskim povprečjem (7,7 %) in nižja kot v katerikoli drugi slovenski regiji (3,5 %). Delež družbenega proizvoda Podravske makro-

regije v Sloveniji se je postopoma zmanjševal od 27,7 % v letu 1960 na 18,4 % v letu 1970. Tudi družbeni proizvod na prebivalca je pod slovenskim poprečkom; ta je znašal leta 1970 nad 1300 \$. V Pomurski subregiji je dosegel namreč le 545 \$, v Mariborsko-ptujski 965 \$, v Koroški 876 \$ in v Severovzhodni Sloveniji 845 \$.

Položaj Severovzhodne Slovenije v gospodarskem in socialnem razvoju najlepše označuje dejstvo, da je Pomurska subregija na zadnjem, tj. 13. mestu po razvitosti slovenskih regij, medtem ko sta Mariborsko-ptujska in Koroška na petem mestu. Vzroke relativno počasnega razvoja Severovzhodne Slovenije je iskati v nerazviti gospodarski strukturi, v pomanjkanju novih delovnih mest v sekundarni dejavnosti, pomanjkanju in šibkosti urbanih središč kot nosilcev razvoja, v zaostajanju terciarnih dejavnosti in infrastrukture ter šibki notranji in zunanji prometni povezanosti regije (2,4).

II. DEMOGRAFSKA STRUKTURA IN POPULACIJSKI PROCESI V PODRAVSKI MAKROREGIJI

L. 1953 je živel v Podravski makroregiji 455.023 ljudi ali 30 % prebivalstva Slovenije. Do leta 1961 se je število prebivalcev povečalo na 473.227, a do l. 1971 na 498.837, pri čemer se je njihov delež v razmerju do vsega slovenskega prebivalstva zmanjšal na 28,9 %.

Podravska makroregija izkazuje glede na Slovenijo **podpoprečno stopnjo demografske rasti**. V obdobju 1953—1971 je prebivalstvo v Sloveniji poraslo letno za 0,76 %, v Podravski makroregiji pa le za 0,52 %. Seveda so razlike med subregijami precejšnje (Mariborsko-ptujska subregija 0,76 %, Koroška 0,75 %, Pomurska 0,15 %). Prebivalstvo občin Maribor in Ravne se je npr. močno povečalo, v mnogih območjih pa je stagniralo in nazadovalo. Mednje sodi tudi Prekmurje, ki je tradicionalna izselitvena regija in rezervoar sezonskih delavcev ter izseljencev. Z razvojem gospodarskih in družbenih dejavnosti pa je po l. 1960 že čutiti preusmeritev migracij prebivalstva v občinska središča. V obdobju 1961—1971 pride tako v Pomurju prvič do preobrata v demografsko aktivno regijo (0,14 %).

Naravni prirastek je v Severovzhodni Sloveniji z izjemo Pomurja nad slovenskim poprečjem, toda kompenzira ga nadpoprečen negativni selitveni indeks. Starostna struktura je ugodna, ker prehaja prav v sedanjem času močna generacija skozi fertilno in delovno obdobje, do leta 1981 pa bodo ugodno vplivale tudi generacije iz obdobja visoke natalitete pred letom 1961.

Aktivnih prebivalcev je bilo leta 1961 v Podravski makroregiji 239.870 ali 50,6 %. Možnosti za učinkovitejše spreminjanje zaposlitvene strukture prebivalstva so se v zadnjem obdobju sicer povečale, vendar nam podatki kažejo, da so omejene in da se število zaposlenih v sekundarnih in terciarnih dejavnostih ni bistveno povečalo. Od skupnega absolutnega povečanja števila zaposlenih v slovenski industriji je odpadlo na Podravsko makroregijo v obdobju 1964—1970 le 8,9 % zaposlenih, v trgovini in gostinstvu 14,3 %, v družbenem sektorju pa se sploh ni povečalo.

Posledice manjših možnosti za zaposlitev so se pokazale v naraščanju izseljevanja. Po podatkih iz leta 1971 dela v tujini 25.670 ali 5,1 % prebi-

valstva Podravske makroregije (iz SRS 2,7 %), v Mariborsko-ptujski subregiji znaša ta delež 4,5 %, v Pomurski 7,9 % in v Koroški 2,3 %. Vzroke za takšen nadpoprečen obseg ekonomskega izseljevanja je iskati med drugim v agrarni prenaseljenosti in neugodni gospodarski strukturi, ki ni mogla absorbirati odvečne delovne sile iz kmetijstva. To velja še posebej za Pomurje in nekatere obrobne predele.

Podravska makroregija je imela v letu 1953 še 227.000 ali 50 % kmečkih prebivalcev, njihovo število pa se je do leta 1970 zmanjšalo na 169.520 ali 33,7 %. Proces deagrarizacije je bil tod počasnejši kot drugod v Sloveniji. V Pomurski subregiji je bilo leta 1970 še vedno 60 % kmečkega prebivalstva, prav tako v občinah Ormož in Lenart, medtem ko je bil delež kmečkega prebivalstva v Koroški subregiji znatno pod republiškim poprečjem 19 % (2, 5, 20, 23, 24, 27).

Na osnovi demografske diferenciranosti ločimo v Sloveniji **demografsko absolutno ogrožena, demografsko relativno ogrožena in demografsko neogrožena območja**. Podravska makroregija kaže s tega vidika izrazite razlike glede na razporejenost zaposlitvenih centrov in prometne razmere. Veliki agrarno prenaseljeni ravninski predeli, kot Murska ravan, Dravsko in Ptujsko polje, kjer je rodnost še večja od umrljivosti, pripadajo tipu neogroženih demografskih območij. Druge, največ gričevnate in hribovite pokrajine, so demografsko relativno ali absolutno ogrožene. Naravni prirastek je tu nizek ali negativen. Med njimi so Zahodno Goričko, Slovenske gorice, Haloze in višja območja predalpskega sveta, predvsem Pohorja in Kozjaka (6, 94). Demografsko absolutno ogrožena območja obsegajo v Podravski makroregiji 14 % ozemlja (SRS 14 %) , relativno ogrožena 16 % (SRS 14,7 %) in neogrožena 62,8 (SRS 64,3 %) — (7, 189).

Med Slovensko Bistrico, Ptujem, Mariborom in Rušami se je izoblikovalo območje močne prebivalstvene mobilnosti, podobno tudi med Slovenj Gradcem, Dravogradom in Ravnami. To sta območji doseljevanja prebivalstva in intenzivne dnevne migracije. V subpanonski Severovzhodni Sloveniji, ki je najbolj agrarna in gosto naseljena, je mobilnost prebivalstva nizka; ponekod je značilna celo imobilnost. Doseljevanja je malo, dnevna migracija pa je zelo šibka (8, 204—206).

III. GOSPODARSKA SESTAVA IN RAZVOJNE OSNOVE PODRAVSKE MAKROREGIJE

Severovzhodna Slovenija je pomembno **energetsko območje**. Razpolaga s hidroenergijo, ki je izkoriščena za zdaj le na Dravi, katere potencial znaša 404 MW, letna proizvodnja pa okoli 2.000 GWh električne energije. Z dograditvijo dravske energetske verige — s HE Srednja Drava II (104 MW) se bo proizvodnja povečala na 2.800 GWh letno. Znano je, da je Drava s svojim nivalnim režimom in veliko vodnatostjo nepogrešljiv vir električne energije tudi z vidika jugoslovanskih potreb po električni energiji. Močan hidroenergetski potencial Mure bo izkoriščalo 5 hidrocentral z močjo 175 MW, obstajajo pa tudi zelo ugodne možnosti priključitve na mednarodni magistralni plinovod.

Industrija je poglavitna gospodarska panoga. Najpomembnejša je kovinsko predelovalna industrija, po svoji pomembnosti pa ji sledijo tekstilna, lesna, metalurška, kemična in živilska industrija. Njihovi nosilci bodo

v prihodnje oblikovali velike tehnološke integracijske sisteme, sposobne zadostiti zahtevam sodobne industrije (2,8).

Podravska makroregija je **najpomembnejše kmetijsko območje Slovenije**, zato je njen razvoj močno odvisen od te gospodarske dejavnosti. Kmetijstvo, ki je bilo v letu 1970 v skupnem gospodarstvu udeleženo z okoli 15 %, je glede na mozaičnost ekoloških in družbenih razmer dokaj heterogeno. Na **terasnih ravninah ob Muri in Dravi** sta razširjena predvsem poljedelstvo (pridelovanje koruze in pšenice) in živinoreja (mlečna in pitovna govedoreja ter prašičereja). Tu je bilo mogoče proizvodni proces optimalno modernizirati, vendar so bili marsikje predhodno potrebni temeljiti melioracijski in komasacijski ukrepi (2,59).

Skupno daje Podravska makroregija 45,2 % vrednosti krmilnih rastlin, 65,3 % vrednosti žitaric, 63,2 % vrednosti posebnih kultur in 49,3 % vrednosti okopavin v Sloveniji. Kot drugod v Sloveniji je tudi tukaj izraba zemljišča podrejena živinoreji. Toda kljub temu, da je ponekod razvito visoko specializirano tržno kmetijstvo, se Podravska makroregija kot celota še ni preusmerila k tržni proizvodnji. Tam, kjer prevladuje drobna posest, je še vedno v ospredju **staro polikulturno in samooskrbno kmetijstvo** (9, 44—46,49). Ena izmed razvojnih nalog kmetijstva bo zato razvijati specializirane kmetije, usmerjene v tržno proizvodnjo, tako sadjarske, vinogradniške, živinorejsko-poljedelske ali njihove različice v obliki kombinacij, ter kmetije z dopolnilno dejavnostjo, npr. turizmom (2,75). Pri tem bo treba skrbeti za zaokrožitev in povečanje proizvodnih površin z zakupom, najemom, komasacijo, izgradnjo prometnega omrežja, hidro- in agromelioracijo, preusmerjanjem in specializacijo. S takšno agrarno politiko bomo aktivirali velik proizvodni potencial kmetijske zemlje, ki je 85-odstotno v kmečki lasti. Izboljšanje sedanje agrarne ekonomsko-socialne strukture je nedvomno eden najpomembnejših dejavnikov bodočega razvoja kmetijstva. V tem procesu bomo število kmetij zmanjšali od sedanjih 48.000 na 28.000 v letu 1985, hkrati pa povečali površino kmetij. Te dosegajo danes v poprečju 4,40 ha skupne, 2,23 ha kmetijske in 1,93 ha obdelovalne zemlje. Posebno močna razdrobljenost je značilna za vzhodni in osrednji ravninski del regije, ki je agrarno najzanimivejši (2,9).

Gričevnat svet (2,59) je primeren predvsem za kakovostno sadjarstvo in vinogradništvo, vendar ti dve panogi v kmečkem sektorju močno nazadujeta. Slednje se kaže zelo izrazito tudi v pokrajinski podobi, saj so se neobdelane ali slabo obdelane površine zelo povečale. Ozelenjevanje, ki je najvažnejša smer spreminjanja izrabe zemljišča v Sloveniji, izrazito prevladuje v Prekmurju, Slovenskih goricah in Halozah (10,18). S postopno ureditvijo sodobnih intenzivnih nasadov se bo takšno stanje bistveno spremenilo.

V Podravske makroregiji je 50 % vseh površin sadovnjakov v Sloveniji. Osredotočeni so posebno v njenem osrednjem in vzhodnem delu, kjer jih je 93 %. Tu so najpomembnejši slovenski pridelovalni okoliši za sadje (posebno jabolka), ki sta mu dali sloves dolgoletna tradicija in izredna kakovost. Od 18.325 ha sadovnjakov je 2.920 ha ali 16 % v družbenem sektorju. Intenzivnih družbenih nasadov je 1.450 ha, v kmečki lasti pa le 200 ha, vsega torej le 1.650 ha ali 9 %. **Na 80 % vseh sadovnjakov je zaradi starosti dotrajanih**, njih pridelek pa je primeren le za predelavo. Šibka točka je pomanjkanje hladilnic, skladišč in posebno predelovalne

industrije, kar donosnost sadjarstva močno zmanjšuje. Do leta 1980 predvidevamo v Podravski makroregiji 2.700 ha intenzivnih nasadov s tržno proizvodnjo sadja. Pridelek bi naj dosegel 3.663 vagonov, celoten pa 6.000 vagonov (2,67,68).

V mezoregiji vzhodnega subpanonskega Podravja in Pomurja, kjer je 38 % slovenskih sadovnjakov, so se površine sadovnjakov v obdobju 1955—1972 povečale za 4.646 ha ali 38,8 %. Njihov relativni delež je tako dosegel 5,5 % skupne površine, v Slovenskih goricah kot najpomembnejši sadjarski pokrajini celo 10,5 %, v njenem delu — Svečinskih goricah — pa celo 25,4 % (11, 79,84).

V srednjem in vzhodnem delu Podravske makroregije je osredotočeno tudi slovensko vinogradništvo. Naravne razmere za pridelovanje visoko kakovostnih in kakovostnih belih vin so tako ugodne, da lahko tukajšnja vina konkurirajo vinom iz mnogih znanih evropskih vinorodnih območij. V Podravski makroregiji je 7.549 ha vinogradov, od tega 2.106 ha ali 28 % v družbenem sektorju. Najmanj 80 % kmečkih vinogradov je starih več kot 50 let. **Vinogradniške površine se zaradi nazadovanja kmečkega vinogradništva močno umikajo.** Leta 1896 je bilo tu 16.269 ha vinogradov, leta 1939 še preko 15.000 ha, v letu 1968 pa le 7.549 ha (2,71). V mezoregiji vzhodnega subpanonskega Podravja in Pomurja, kjer je 32,1 % vseh slovenskih vinogradov, so v obdobju 1954—1969 vinogradniške površine nazadovale za 23,1 %, s 5 % na 3,7 % celotne površine. V Jeruzalemskih goricah prekrivajo vinogradi 15,4 % površine in v Vinorodnih Halozah 8,9 %, hkrati pa je zanje zelo značilna tudi koncentracija intenzivnih nasadov družbenega sektorja, npr. v Jeruzalemskih goricah jim pripadata 2/3 vseh vinogradniških površin (12,154,155,182).

Osnovna naloga razvoja vinogradništva bo nadaljnja usmeritev v visoko kvalitetno, koncentrirano in ekonomično proizvodnjo, zato je do leta 1990 predvidenih le 6.140 ha vinorodnih površin, vendar s proizvodnjo okoli 3.000 vagonov vina, kar pomeni kljub zmanjšanju površin povečanje skupne proizvodnje vina za 69 %, tržnih presežkov pa za 72 % (2, 71,72).

V **gorskem svetu** so naravne razmere najprimernejše za gozdarstvo in pašništvo, dane pa so tudi vse možnosti za razvoj višinskega turizma (2,60). Gozdovi prekrivajo v slovenjegraškem gozdnogospodarskem območju 65 %, v mariborskem 40 % in murskosoboškem le 28 % vse površine. Le na vzhodu prevladujejo listavci, v višjem svetu na zahodu pa iglavci, ki so osnova tamkajšnji močno razviti lesni industriji. Na celotno Podravsko makroregijo odpade 19 % vseh slovenskih gozdov in 23 % lesnih zalog, tukajšnji gozdovi pa dajejo letno čez 500.000 m³ gozdnih sortimentov za lesno predelavo (2,79). **Obseg gozdnih zemljišč se veča na račun opuščanja kmetijskih zemljišč,** zlasti planinskih pašnikov, senožeti in travnikov ter njihovega naravnega zaraščanja z gozdno, deloma manj vredno vegetacijo (ogozdovanje). To velja tako za Pohorsko Podravje kot tudi za nekatera območja na Goričkem in na ravninah ob Muri in Dravi (6,110). V obdobju 1954—1967 je površina gozdnih zemljišč porasla v občinah Ravne, Dravograd, Slovenska Bistrica, Ljutomer in Ormož za 10 do 15 %, v občinah Maribor in Lendava pa celo za 15 do 20 % (10,24).

Že uvodoma smo poudarili prometno nedoprečno pomembno položaj Podravske makroregije v preteklosti. Podkrepimo naj ga še s podatkom, da je pred prvo svetovno vojno in med obema vojnama odpadlo na »južno« železnico nad 80 % avstrijskega in češkoslovaškega čezmorskega prometa.

Po letu 1945 se je le-ta močno preusmeril po drugih poteh (čez Koprivnico preko Hrvaške in čez Trbiž na Trst) — (13,175), z gradnjo hitrih cest na Hrvaškem, v Avstriji (Pyhrnska cesta, »južna« avtocesta Gradec — Beljak, cesta Dunaj — Gradiščanska — Gradec) in na Madžarskem pa obstaja nevarnost prometne izolacije Slovenije in luke Koper. Ker je Severovzhodna Slovenija najbližja omenjenim mednarodnim prometnim poteh, bo potrebno to prednost optimalno izkoristiti, s čimer se bo hkrati učinkoviteje vključila v širši slovenski prostor. Pogoj za to pa je med drugim dograditev »Slovenike« na odseku Šentilj — Levec, povezava smeri Zagreb — Ptuj — Maribor s Pyhrnsko in »južno« avto cesto, elektrifikacija železniške proge Maribor — Šentilj in dograditev mariborskega letališča za notranji in mednarodni promet. Na razvoj mednarodnega prometa bo v prihodnje močno vplival Zagreb in mestna aglomeracija na razvojni osi Bruck — Gradec — Lipnica. Že v letu 1970 je na najvažnejšem cestnem mejnem prehodu severovzhodne Slovenije pri Šentilju dosegel promet v obeh smereh 2,2 milijona vozil in 6,8 milijona potnikov ter 832.000 ton raznega blaga, pa se iz leta v leto hitro povečuje. Skupaj s preходом v Gornji Radgoni in pri Viču pomeni to v primerjavi z vsemi prehodi v Sloveniji blizu 10 % vozil in potnikov ter 37 % blaga.

Podravska makroregija pa ni le **preslabo povezana s slovenskim in mednarodnim prometnim omrežjem**, temveč je **šibka in nesodobna tudi njena notranja povezanost**. Dejstvo, da živita kar 2/3 od 498.900 prebivalcev izven mestnih naselij, zahteva ob naraščajoči mobilnosti prebivalstva oz. delovnih in drugih migracijah tudi hitrejši in učinkovitejši notranji promet, ki bo sočasno pospeševal družbeno-ekonomski razvoj regije (2,49,50).

Podravska makroregija ima sorazmerno ugodne potencialne možnosti za razvoj različnih oblik turizma, ki pa so le slabo izkoriščene. Sedanji receptivni potencial ter ostala turistična infrastruktura sta šibki, večji del turističnih zmogljivosti pa je v gospodarskih središčih ter rabi poslovnemu in tranzitnemu turizmu. Doba bivanja je kratka in razmerje med domačimi in inozemskimi gosti neprimerno. Lovni in zdraviliški turizem se uveljavlja predvsem v Pomurju, športno-rekreativni in izletniški pa na Pohorju (2, 83). Kot dopolnilna kmetijska dejavnost se razvija posebno v zahodnem, hribovitem delu regije kmečki turizem (2, 88).

IV. VLOGA MARIBORA V PODRAVSKI MAKROREGIJI

Glede na geografski položaj opravlja Maribor nekatere **pomembne funkcije za ožje in širše vplivno področje**. Leta 1971 je štel 115.000 prebivalcev, v polmeru 20 km pa je zajemal okoli 200.000 od skupno 304.000 prebivalcev Mariborsko-ptujske subregije ali 499.000 prebivalcev Severovzhodne Slovenije. Maribor zajema 87,1 % mestnega prebivalstva Mariborsko-ptujske subregije ali 71,4 % mestnega prebivalstva Severovzhodne Slovenije in 37,8 % vsega prebivalstva Mariborsko-ptujske subregije ali 23,8 % vsega prebivalstva Severovzhodne Slovenije. V populacijskem pogledu predstavlja torej Maribor na regionalni ravni zelo močno gravitacijsko jedro. Razvil se je v močno gospodarsko središče, ki ustvarja 52,5 % družbenega proizvoda Severovzhodne Slovenije, 73,7 % družbenega proizvoda Mariborsko-ptujske subregije in 10,7 % družbenega proizvoda v Sloveniji (14, 15).

Posebno pomembna je vloga mariborske industrije, in sicer elektroenergije (v SRS 39 %, v SFRJ 6 %), kovinske industrije (v SRS 25 %, v SFRJ 6 %), elektroindustrije (v SRS 15 %, v SFRJ 3 %), industrije papirja (v SRS 16 %, v SFRJ 3,5 %) in živilske industrije (v SRS 16 %, v SFRJ 1 %). Na sekundarno dejavnost je tako v letu 1973 odpadlo 69 % družbenega proizvoda (SRS 57 %) — (15, 8).

Takšna usmeritev je seveda **močno enostranska**, saj bi moral imeti Maribor kot drugo največje slovensko mesto veliko pestrejšo funkcijsko usmeritev. Značilno zanj je dejstvo, da v terciarnih in kvartarnih dejavnostih ne dosega niti poprečnih vrednosti (16). Njegovo makrogravitacijsko območje je občutno premajhno, saj zajema samo 75 % prebivalstva regije, glede na njegovo populacijsko zgoščenost pa bi moralo zajeti prostor z okoli 600.000 prebivalci, kar pomeni, da bi moralo znatno preseagati meje Severovzhodne Slovenije. V obrobni predelih makroregije se zato čutijo sorazmerno močni vplivi drugih izvenregijskih središč, kot Ljubljane, Zagreba in Gradca (14,16).

K temu, da Maribor ne opravlja zadovoljivo nalog regionalnega središča, so pripomogli mnogi dejavniki, predvsem oblikovanje izrazito enostranske gospodarske strukture, odtok akumulacije v času administrativnega planskega gospodarstva za širše razvojne potrebe, zastarevanje proizvodnje in izgubljanje njene produktivnosti ter reproduktivne sposobnosti, slab dotok kapitala, enostranska kadrovska struktura, nerešeni komunalni in stanovanjski problemi, slaba prometna povezanost z ožjim in širšim zaledjem, spremembe v upravno-politični razdelitvi itd. Vse to je povzročilo počasnejšo ekonomsko rast mesta in zaostajanje regije za splošno dinamiko gospodarskega razvoja v Sloveniji. Naj navedem, da se je delež Maribora v družbenem proizvodu republike v desetletju 1960—1970 zmanjšal od 13,9 na 9,5 %, Podravske makroregije pa od 27,5 na 18,6 %. Ugotovili smo že tudi, da poteka proces deagrarizacije v Podravski makroregiji počasneje kot v poprečju v Sloveniji. Ni čudno, če pride nanjo čez polovica vseh slovenskih zdomcev ali 1 zdomec na 5 zaposlenih. Celo v Mariboru kot razvitem okolju pride 1 zdomec na vsakih 10 zaposlenih (14, 17—20). Urbanizacijska stopnja Severovzhodne Slovenije je znašala leta 1971 le 37,4 % (SRS 42,7 %), za mesta in centralna naselja v Severovzhodni Sloveniji pa je značilna usmeritev v sekundarne in kvartarne dejavnosti, medtem ko je terciarno usmerjenih mest izredno malo (17, 74,82).

Prihodnji razvoj Severovzhodne Slovenije bo zato močno odvisen od tega, koliko bo njegovo makroregionalno središče sposobno opravljati bolj vsestranske funkcije kot doslej. V okviru **policentričnega načela** razvoja naše republike bo moral Maribor v prihodnje intenzivneje napajati širše vplivno območje z visoko kvalitetnimi kvartarnimi dejavnostmi. Ustanovitve druge slovenske univerze v Mariboru in razvoj znanstvenih, kulturnih ter zdravstvenih institucij sta zelo pomemben dejavnik v pospeševanju gospodarskega in družbenega razvoja Podravske makroregije in Slovenije kot celote (15, 7).

VIRI IN LITERATURA:

1. Svetozar Ilešič: Severovzhodna Slovenija in njena regionalna razčlenitev. ČZN Nova vrsta 3 (XXXVIII), Maribor 1967.
2. Stanje in razvojne težnje v prostoru Severovzhodne Slovenije. Ekonomski center, Maribor 1973.

3. Svetozar Ilešič: Regionalne razlike v družbeno-gospodarski strukturi SR Slovenije. GV XL, Ljubljana 1968.
4. Vladimir Bračič: Razvoj zemljiško-posestne strukture in posestno-lastniških odnosov v štajerskih gorica kot element socialnega razlikovanja. Geographica Slovenica 3. Socialnogeografski aspekti socialnega razlikovanja med slovenskimi pokrajinami. Ljubljana, 7. — 8. december 1972. Ljubljana 1974.
5. Ludvik Olas: Sezonsko zaposlovanje prekmurskega prebivalstva. GV XXXVII — XXXVIII, 1955—1956, Ljubljana 1957.
6. Regionalni prostorski plan za območje SR Slovenije. Stanje v prostoru in razvojne težnje. Dokumentacijsko gradivo II. Ljubljana 1973.
7. Vladimir Klemenčič: Tendence socialnega razvoja Severovzhodne Slovenije v pri-merjavi s celotno SR Slovenijo. Geographica Slovenica 2. Geografski simpozij o severovzhodni Sloveniji, Maribor, 13. do 15. oktobra 1972. Maribor 1973.
8. Vladimir Klemenčič: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti pre-bivalstva. Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971.
9. Jakob Medved: Usmerjenost kmetijstva v severovzhodni Sloveniji. Geographica Slovenica 2. Geografski simpozij o severovzhodni Sloveniji. Maribor, 13. do 15. oktob-ra 1972. Maribor 1973.
10. Jakob Medved: Spremembe v izrabi zemljišča v Sloveniji in preslajanje kmečkega prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih. GV XLII, Ljubljana 1970.
11. Borut Belec: Prostorski razvoj sadjarstva na Slovenskem v zadnjih 70 letih, njegovo sedanje stanje in perspektive v luči regionalno-gospodarske in regionalno-funkcio-nalne transformacije. I. del. Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani. Ljublja-na 1974.
12. Borut Belec: Vinogradništvo kot dejavnik prostorske preobrazbe v Sloveniji. ČZN. Nova vrsta, 9. (XLIV.) letnik 1973. Prvi zvezek, Maribor 1973.
13. Danilo Požar: Prometna infrastruktura severovzhodne Slovenije kot dejavnik gos-podarskega razvoja. Geographica Slovenica 2. Geografski simpozij o severovzhodni Sloveniji. Maribor 13. do 15. oktobra 1972. Maribor 1973.
14. Milivoj Raič: Maribor v severovzhodni Sloveniji, Geographica Slovenica 2. Geograf-ski simpozij o severovzhodni Sloveniji. Maribor, 13. do 15. oktobra 1972. Maribor 1973.
15. Naših 30 let. Maribor v občini in regiji ob 30-letnici osvoboditve. Maribor 1975.
16. Regionalni prostorski plan za območje SR Slovenije. Stanje v prostoru in razvojne težnje. Dokumentacijsko gradivo 1970. Ljubljana 1970.
17. Igor Vrišer: Mesta in centralna naselja v severovzhodni Sloveniji. Geographica Slovenica 2. Geografski simpozij o severovzhodni Sloveniji. Maribor, 13. do 15. ok-tobra 1972. Maribor 1973.

Borut Belec

SOME SOCIO-GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF THE MACROREGION OF PODRAVJE

By the macroregion of Podravje or by North-East Slovenia the spa-ce is denoted where the influence of Maribor strongly predominates with regard to traffic, general economy, administration and culture. As to the landscape it is not uniform. In the west it is a mountainous Pre-Alpine land of the Podravje of Pohorje, and in the east it is a hilly and flat land of the Low Slovene Podravje. From the gravitational-functional point of view the macroregion of Podravje also belongs to different socio-geo-graphic mezzo- or subregions: to the Carinthian mezzoregion, to that of Maribor-Ptuj and the mezzoregion of Pomurje.

The Podravje of Pohorje is a land of coniferous woods, high isolated farms, weakly inhabited ravines and valleys, a land of forestry, moun-tain farming and of a strong depopulation. On the basis of an old mi-

ning, handcraft-industrial tradition and of the hydroenergy of the Drava a metal industry on a large scale sprang up there. On the contrary the Low Slovene Podravje is characterized by Sub-Pannonian natural features, by tertiary hills and quarternary plains, by a moderate continental climate and a vegetation of the Pannonian type. It is a land of intensive agriculture and cattle-breeding, of wine-growing and fruit-growing, of a dense population, it is still mostly agrarian and in many places less developed. At the juncture of these socio-geographically and with regard to nature so different landscape types which are of old connected by thoroughfares in an east-western direction, arose Maribor. This direction crosses the meridian one, becoming decisive in the period of the industrial and traffic revolution, when in the year 1846 the railway line from Vienna to Trieste started to run through Maribor.

Because of the specific economic and politic reasons of development in the regional socio-economic structure the macroregions of Podravje did not hold the position that would belong to it with regard to its territorial extent and to its populational power. For it comprises 23,5 % of the area of Slovenia and about 30 % or nearly 500.000 of its inhabitants, but 69.2 % of all the agrarian inhabitants and only 25.3 % of those employed in the industry. 22.6 % of the national income fall to it, which is highest in the industry, but especially low in the traffic and commerce.

The macroregion of Podravje shows a sub-average degree of demographic growth. In the period between 1953 and 1971 the population of Slovenia increased by 0.76 % yearly, in the macroregion of Podravje only by 0.52 %. Of course the differences among the subregions are considerable. There are 50.6 % of active inhabitants. The possibilities for a more effective change in the employment structure have increased recently, but the number of those employed in secondary and tertiary activities has been progressing only slowly. In the year 1953 the macroregion of Podravje had still 227,000 or 50 % of peasants, their number was reduced to 169,520 or 33.7 % by the year 1970. The process of deagrarization was slower than elsewhere in Slovenia.

North-East Slovenia is a remarkable energetic area. It disposes of the hydroenergy of the Drava, whose potential amounts to 404 MW, the annual produce to about 2,000 GWh of electrical energy. Industry is the main economic branch. The most important industry is that of fabricated metals, it is followed in its importance by the textile, wood, metallurgical, chemical and food industry.

This part of Slovenia is considered also as the most important agrarian region of Slovenia, the development of the macroregion of Podravje therefore highly depends on farming. Agriculture, participating in the whole economy with about 15 %, is rather heterogeneous with regard to the mosaicality of the natural and socio-geographic conditions. Altogether the macroregion of Podravje gives 45.2 % of the values of feeding herbs in Slovenia, 65.3 % of the values of cereals, 63.2 % of the values of special cultures and 49.3 % of the values of vegetables which require hoeing. The utilization of the ground is subordinated to cattle-breeding. There are the most important Slovene fruit-producing districts, especially of apples, and in the central and eastern part of the macroregion the Slovene viticulture is concentrated too. In the mountainous country

the natural conditions are most suitable for forestry and pasturage, but there are given also all possibilities for the development of a high-altitude tourism.

The significance of the traffic in the macroregion of Podravje is above average, but a very bad connection with the Slovene and the international network of roads is characteristic for it. The international road- and railway crossing of the frontier at Sentilj is particularly important. With regard to the geographic position Maribor performs some important functions for the narrower and wider influential area. In the year 1971 it had 115,000 inhabitants, but in the radius of 20 kilometres it comprised about 200,000 of all the 304,000 inhabitants of the subregion of Maribor-Ptuj or of the 449,000 inhabitants of North-East Slovenia. Especially the electroenergy, metal industry, electroindustry, paper industry and food industry stick out. About 70 % of the social produce fall on secondary activities. Such a trend is one-sided, for Maribor as the second greatest Slovene town should have a much more varied functional orientation. Its macrogravitational area is quite too small, as it comprises only 75 % of the inhabitants of the region.

The development of the macroregion of Podravje will much depend on the ability of its macroregional centre to perform more universal functions than hitherto. In the frame of a polycentric principle of development of our republic Maribor will have in the future to provide a larger influential area more intensively with highly qualitative quaternary activities. The foundation of a second Slovene university at Maribor and the development of scientific, cultural and sanitary institutions are therefore an important factor in promoting the economic and social development of the macroregion of Podravje and of Slovenia as a whole.